

УДК 37. 376.6

*Замашкіна О. Д.,
к. пед. н.,
доцент кафедри загальної
і соціальної педагогіки
та початкової освіти,
Педагогічний факультет,
Ізмаїльський державний
гуманітарний університет
(Ізмаїл, Україна)*

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ЩОДО СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ МОЛОДИХ СІМЕЙ

У статті порушено проблему надання молодій сім'ї соціальної підтримки комплексного характеру. Здійснено спробу окреслити основний комплекс послуг із соціальної підтримки молодій сім'ї на державному рівні. Охарактеризовано основні форми та методи соціальної роботи служб із молодими сім'ями: інформаційна, методична, рекламно-пропагандистська, аналітико-прогностична, медико-соціальна, соціально-педагогічна, соціально-реабілітаційна. Визначено основні форми державної допомоги молодим сім'ям.

***Ключові слова:** молода сім'я, соціальне обслуговування молодій сім'ї, комплексні заходи, форми та структури організації соціальної роботи.*

В статтє затронута проблема предоставления молодой семье социальной поддержки комплексного характера. Осуществлена попытка очертить основной комплекс услуг по социальной поддержке молодой семьи на государственном уровне. Охарактеризованы основные формы и методы социальной работы служб с молодыми семьями: информационная, методическая, рекламно-пропагандистская,

аналитико-прогностическая, медико-социальная, социально-педагогическая, социально-реабилитационная. Определены основные формы государственной помощи молодым семьям.

Ключевые слова: *молодая семья, социальное обслуживание молодой семьи, комплексные мероприятия, формы и структуры организации социальной работы.*

The article touches the problem of social support for young families integrated manner. An attempt to outline the basic package of services for social support of young families at the state level. Described the main forms and methods of social work services to young families: information, methodical, advertising and advocacy, analytical and prognostic, medical and social, socio-educational, socio-rehabilitation. Identified the main forms of state assistance to young families.

Key words: *young family, social services to young family, comprehensive measures, the form and structure of the organization of social work.*

Постановка проблеми. Сім'я – інтегральний показник суспільного розвитку, який відображає моральний стан суспільства і могутній фактор формування демографічного потенціалу. Без повноцінного функціонування сім'ї неможливо вирішити економічні та соціально-культурні проблеми, утвердити здорові моральні цінності, провести адекватну соціалізацію дітей і підлітків. Саме тому суспільство зацікавлене у соціально здоровій сім'ї, міцній фізично й морально, яка здатна реалізувати свій потенціал, забезпечуючи не лише власне виживання, а й розвиток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сім'я як складова соціуму, що виконує певні функції, є предметом дослідження філософів, соціологів, педагогів, психологів. У працях Т. Алексеєнко, В. Бідак, О. Безпалько, І. Беха, Н. Борецької, А. Брюхіної, М. Гальчун, А. Захарова, І. Зверєвої, О. Кабанець, В. Кан-Калика, А. Капської, С. Ковальова, В. Кравець, Л. Куранди, А. Макаренка, О. Палій, В. Століна, Н. Тимчишена, С. Харченка, Л. Чернікова, О. Яременко та ін. обґрунтовується необхідність соціально-педагогічної підтримки сім'ї з боку держави; психологічні аспекти сімейних взаємостосунків розкриті у дослідженнях В. Гарбузова, Н. Голан, І. Григи, А. Захарова, Д. Ісаєва, Г. Мішиної, Т. Семигіної, К. О'Хаган, О. Холостової та ін.); найважливішим аспектам соціально-педагогічної роботи з молодією сім'єю присвячені праці Т. Алексеєнко, І. Дубровиної, Т. Журбицької, В. Ігнатовського, В. Постоного та ін.

Постановка цілей статті. Мета статті полягає у визначенні комплексного підходу щодо соціальної підтримки молодих сімей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Населення України та інститут сім'ї вступили в ХХІ сторіччя з багатьма невирішеними проблемами. Підвищення рівня індивідуальної свободи та можливостей вибору тієї чи іншої моделі шлюбно-сімейної поведінки в наш час не завжди поєднується з усвідомленням сімейних обов'язків, відповідальним ставленням до шлюбних стосунків і виховання дітей, до здоров'я свого та інших членів родини. Низька народжуваність, масова одностаттєвість українських сімей, нестабільність шлюбів, високий рівень розлучень, поширення соціопатичних сімей, які не виконують свої обов'язки з утримання та виховання дітей, старіння населення поєднуються в Україні з високим, за європейськими мірками, рівнем смертності й низькою тривалістю життя.

Соціальна робота в Україні базується на принципах індивідуального та комплексного підходу щодо надання соціальної допомоги клієнтам і сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах. Домінуючою технологією, яка забезпечує впровадження цих принципів і базується на клієнтоорієнтованому підході, є соціальна підтримка.

Під соціальною допомогою розуміють “гарантовані, врегульовані нормами права разові або періодичні соціально-аліментарного характеру чи набір товарів і послуг, що надаються з метою матеріальної підтримки громадян, які через певні соціальні випадки, передбачені законом, потребують такої допомоги” [2, с. 91]. У вузькому соціальному значенні – це комплекс цілеспрямованих конкретних заходів економічного, правового, організаційного характеру для підтримки найбільш уразливих верств населення [5, с. 148].

Соціальна підтримка як форма соціальної роботи закріплена на законодавчому рівні. У 2003 р. був прийнятий Закон України “Про загальнодержавну програму підтримки молоді на 2004–2008 рр.” [1], який є показовою формою соціальної роботи з молодими сім'ями. Серед основних напрямків виконання програми є: створення умов для доступності якісної освіти, сприяння творчому та інтелектуальному розвитку молоді; забезпечення зайнятості та розвиток підприємницької діяльності; підготовка до сімейного життя та підтримка молодих сімей; сприяння вихованню патріотизму, розвитку духовності, моральності організації змістовного дозвілля; розвиток громадянської активності, забезпечення постійної співпраці органів державної влади та органів місцевого самоврядування з молодіжними та дитячими громадськими організаціями;

формування інформаційного простору для реалізації державної молодіжної політики; удосконалення нормативно-правової бази, державної регуляторної політики у молодіжній сфері тощо. На підтримку програми Указом Президента України “Про проведення у 2009 році в Україні Року молоді” був розроблений план заходів щодо його підготовки та проведення, згідно з яким передбачалося створення умов для інтелектуального самовдосконалення молоді та творчого розвитку, формування та пропаганда здорового способу життя; створення сприятливого середовища для забезпечення зайнятості молоді; інтеграція українського молодіжного руху до європейських і світових молодіжних структур; удосконалення нормативно-правової бази державної молодіжної політики.

Ці програми розвинули нові форми методів соціальної роботи з молодими сім'ями та стали відчутною допомогою інституту молоді сім'ї: проводиться підготовка до сімейного життя серед учнівської молоді, у робітничих і студентських гуртожитках, з молодими парами, які подали заяви до ЗАГСу. До роботи залучаються спеціалісти: соціальні педагоги, психологи, юристи, економісти, наркологи, гінекологи, андрологи, венерологи, сексологи, психотерапевти, спеціалісти з планування сім'ї тощо.

Нагадаємо, що під “молодою сім'єю” розуміється: подружня пара з дітьми або без них; шлюб – перший; тривалість спільного життя – до п'яти років; відсутність достатнього життєвого, соціального, сімейного досвіду, досвіду виховання дітей; вік чоловіка й жінки – не старше 30 років [4, с. 276].

Молода сім'я живе, пристосовуючись як до зовнішніх щодо себе умов, так і до внутрішніх змін, що відбуваються з її членами або із взаєминами між ними; це система по задоволенню потреб членів сім'ї. Якщо істотні потреби всіх або хоча б деяких її членів довгий час або систематично не задовольняються (фізіологічні та емоційні потреби, потреби в захисті, визнанні, приналежності та ін.), – настає неминуча дезорганізація сім'ї або деяких її зв'язків. Зовнішні фактори впливу на сім'ю роблять лише непрямий вплив на її стабільність у порівнянні з внутрішніми причинами. Зміна в статусі, характері, способі взаємозв'язку в одному елементі викликає відповідну трансформацію в іншому. Якщо професіонал (соціальний працівник, психолог) хоче викликати зміни в одному елементі, тоді він впливає на інші елементи й систему в цілому, причому сама методика цього впливу повинна бути системною.

Основним органом, що встановлює проблеми молоді сім'ї й доводить до неї різні види підтримки, є система установ соціального обслуговування населення. Змістом діяльності територіальних соціальних служб є надання допомоги молодій сім'ї в здійсненні нею своїх функцій і в усуненні виникаючих дисфункцій. Поява проблеми функціонування та розвитку сім'ї насамперед може бути зумовлена такими взаємопов'язаними факторами, як: зниження престижу сім'ї, нівелювання сімейних цінностей у суспільстві; суспільна нестабільність, знецінення ряду моральних принципів; невідповідність молоді до подружнього життя; низький рівень культури населення у питаннях збереження здоров'я та планування сім'ї, внутрішньосімейних стосунків, запобігання насильству в сім'ї; недостатній рівень педагогічної культури батьків, їх відповідальності за здоров'я та виховання дітей; незадовільний рівень життя багатьох сімей, слабка мотивація до самозабезпечення.

Виокремимо основні форми та методи соціальної роботи служб із молодими сім'ями.

Інформаційна робота передбачає виявлення, збір, узагальнення й доведення до відповідних відділів і установ офіційної статистики й оперативної інформації, отриманої з різних джерел (поліклінік, лікарень, шкіл, органів внутрішніх справ, соціального забезпечення, суду, служби зайнятості та ін.) про молоді сім'ї, що потребують соціальної допомоги, або про факти, що вимагають втручання соціальної служби; організація телефонної "гарячої лінії"; створення "банку даних" про молоді сім'ї й окремих людей, які працюють у соціальному патронажі; робота із забезпечення зайнятості та працевлаштування членів молодих сімей; організації професійної підготовки й перепідготовки.

Методична робота передбачає вивчення інноваційних ефективних форм і методів діяльності співробітників відділів і установ з соціальної роботи; підвищення кваліфікації співробітників, ознайомлення їх з передовим вітчизняним і закордонним досвідом соціальної роботи; збір і систематизацію інформаційних матеріалів із соціальних питань, законодавчих та інших правових актів, організацію користування ними.

Рекламно-пропагандистська робота включає рекламу послуг, наданих відділами й установами соціальної роботи, завдань і змісту наданої їм соціальної допомоги; пропаганду в засобах масової інформації зміцнення й підтримки молоді сім'ї; видання листівок, посібників у допомогу молодій сім'ї з різних питань і життєдіяльності.

Аналітико-прогностична робота передбачає вивчення демографічної ситуації, тенденцій і причин соціального та сімейного неблагопо-

луччя, думки населення про якість і спектр наданої соціальної допомоги молодим сім'ям, актуальної й перспективної потреби в ній; розробку заходів із корекції й удосконалення соціальної роботи, планування соціального розвитку, обліку демографічних факторів.

Медико-соціальна робота включає індивідуальну роботу з попередження шкідливих звичок, профорієнтації молоді з урахуванням стану їхнього здоров'я; роботу із зняття нервово-психічних і фізичних навантажень, попередження й профілактики захворювань, пов'язаних з перевантаженнями нервової та м'язової систем, навчання передовим методам фізичної і психічної культури. Ці види діяльності можуть здійснюватися в соціально-психологічних службах, центрах здоров'я, відділах і секторах інших соціальних служб.

Соціально-педагогічну роботу становить соціальний патронаж молодих сімей, які мають неблагополучні психологічні й соціально-педагогічні умови, надання допомоги в сімейному вихованні, в подоланні батьками педагогічних помилок і конфліктних ситуацій із дітьми, сімейних конфліктів, створення умов для формування середовища спілкування й дозвілля молоді, розвиток сучасних форм виховання особистості. До таких служб відносяться центри дозвілля, бюро подорожей і туризму, жіночі та молодіжні клуби, клуби ділових зустрічей та ін.

Для *соціальної реабілітації й адаптації членів молодих сімей*, які потрапили у важку життєву ситуацію, повернулися з місць позбавлення волі, спеціальних навчальних і лікувально-виховних установ, тривалий час не працюючих, алкоголіків, наркоманів та ін.; створюються служби або центри соціальної реабілітації й адаптації, притулки, соціальні гуртожитки та готелі, в яких інформують і консультують з питань прав, відповідальності й обов'язків членів молодих сімей у різних видах діяльності, знайомлять з пільгами, законодавчими та нормативними документами; проводиться соціальне становлення членів молодих сімей з недоліками у фізичному й розумовому розвитку, інвалідів та ін.

Відзначимо, що у соціальних установах створені чотири основні форми державної допомоги молодим сім'ям:

- грошові виплати сім'ям на дітей у зв'язку з народженням, змістом для виховання дітей;
- трудові, податкові, житлові та інші пільги;
- безкоштовні натуральні видачі сім'ї й дітям (дитяче харчування, ліки, харчування вагітним жінкам та ін.);
- соціальне обслуговування молодих сімей (психологічна, юридична допомога, консультування, соціальні послуги).

Через системи соціальних служб і клубів для молоді проводяться *комплексні заходи щодо зміцнення молоді сім'ї*: профілактична робота з групами соціального ризику серед молоді та підлітків щодо запобігання асоціального поведіння; розширення діяльності профільних таборів, клубів, організація дозвілля молоді; вживання ефективних заходів для зниження рівня підліткової й молодіжної злочинності; створення умов для психолого-медико-педагогічної реабілітації молоді, соціальна адаптація неповнолітніх з девіантною поведінкою; розвиток установ соціального обслуговування молоді; освіта підлітків із питань репродуктивного здоров'я.

Сукупність прийомів та методів діяльності суб'єктів і об'єктів соціальної роботи, що розглядають соціальні проблеми клієнтів, конструктивна діяльність у соціумі зі зміною несприятливої життєвої ситуації служать досягненню розуміння клієнтом залежності й взаємозумовленості особистих й суспільних проблем, активізації його участі в діях з вирішення виникаючих проблем, конфліктних ситуацій. Розвитку цієї діяльності сприяє процес безпосередньої практичної роботи через надання адресної, комплексної та своєчасної допомоги.

Учасники парламентських слухань на тему "Сімейна політика України – цілі та завдання", що відбулися 17 червня 2015 р., відзначають, що інститут сім'ї в Україні є важливою ланкою українського суспільства, де зростають і виховуються діти, формується особистість людини [3]. Органи державної влади вживають певних заходів щодо реалізації державної сімейної політики. Позитивним кроком у цьому напрямі стало затвердження Кабінетом Міністрів України в травні 2013 р. "Державної цільової соціальної програми підтримки сім'ї до 2016 р.", в якій основна увага держави зосереджена на розбудові системи підтримки сімей, що опинилися у складних життєвих обставинах, популяризації сімейних цінностей, пропаганді раціональної статевої поведінки, підготовці молоді до сімейного життя тощо.

Робота з молодими сім'ями по стабілізації сімейних стосунків – це: діяльність центрів ССМ із удосконалення взаємостосунків у сім'ї, профілактики дисгармонії сімейних відносин, подружніх конфліктів; реалізація програми планування та збереження репродуктивного здоров'я її членів; формування здорового способу життя, організація вільного часу; допомога в організації сімейного господарювання та побуту; ознайомлення з юридично-правовими аспектами шлюбно-сімейних стосунків; надання соціальної допомоги; проведення благодійних акцій та допомога малозабезпеченим, багатодітним сім'ям тощо. Серед форм

організації роботи попитом користуються мобільні курси, навчально-консультативні пункти (в тому числі виїзні), вечірні жіночі гімназії, клуби для дівчат, кабінети довіри; лекторії, дискусійні клуби, діяльність спеціалізованих служб (знайомств, пошта довіри, школа молодого подружжя, телефон довіри) тощо. Для досягнення поставленої мети застосовуються такі форми роботи, як різноманітні комунікативні тренінги, тестування, індивідуально-групові психологічні консультації, психологічний театр мініатюр, лекції та семінари, проектні методики, щоу-програми, тематичні КВК тощо. З метою створення та поширення інноваційних соціальних технологій організуються експериментальні майданчики.

Основними шляхами вирішення проблем у цьому напрямі є створення консультативних пунктів, кабінетів, консультативних служб, у тому числі виїзних для роботи з сільською сім'єю; робота клубів молоді сім'ї, які приваблюють молодих людей своєю демократичністю, доброзичливими взаєностосунками з клієнтами, їх творчого підходу до роботи з різними категоріями сімей.

Однією з ефективних форм роботи з молодими сім'ями стали культурно-масові розважальні, конкурсні форми роботи, як найбільш раціональна форма організації дозвілля молодих сімей і пропаганда кращих сімейних традицій, звичаїв, обрядів українського народу, пошук сімейних талантів, розвиток пізнавальних інтересів членів сім'ї, творчої ініціативи, обмін досвідом у сімейному вихованні, зміцнення взаєностосунків у сім'ї.

Допомога батькам в розв'язанні різноманітних проблем сімейного виховання полягає у вирішенні складних питань родинної педагогіки: підготовка молодих батьків до народження дитини, соціально-психолого-педагогічна допомога батькам у вихованні дітей різних вікових груп з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей кожної дитини, застосування різних форм і методів сімейного виховання, вирішення складних проблем у взаєностосунках батьків та дітей тощо. Особливої соціальної допомоги потребують неповнолітні й одинокі матері, сім'ї з дітьми-інвалідами, прийомними, усиновленими дітьми, вихователі дитячих будинків сімейного типу; сім'ї, в яких виховуються проблемні діти, а також обдаровані; сім'ї з нестандартними дітьми, де дитина зазнала різного виду насильства (фізичного, психічного, сексуального) та ін.

Основні структури, що застосовуються, – це консультпункти, кабінети екстреної психологічної допомоги, телефон довіри, тренінгові

центри, які проводять тестування, анкетування, психоемоційні тренінги, бесіди-консультації й ін. Така робота допомагає людям знайти душевну рівновагу, почуття безпеки, навчити їх долати стресові ситуації, труднощі, поважати і розуміти себе та близьких людей.

Висновки. Отже, діяльність фахівців соціальної сфери щодо надання допомоги та соціальної підтримки молодій сім'ї, спирається на комплекс розроблених програм державного рівня, в яких закладено основний зміст, форми і методи роботи. Програми є досить динамічними, постійно удосконалюються, враховуючи інноваційні технології, які виробляються у процесі її реалізації.

Література

1. Закон України “Про загальнодержавну програму підтримки молоді на 2004–2008 роки” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/iaw/main.cgi?nreg=1281-15>. – Назва з екрана.
2. *Куранда Л.* Соціальна допомога як вид соціального забезпечення. Світовий досвід реформування системи соціальної допомоги / Л. Куранда // Актуальні проблеми державного управління. – О. : ОРІДУ НАДУ, 2010. – Вип. 1 (41). – С. 91–94.
3. Постанова Верховної Ради України “Про Рекомендації парламентських слухань на тему: “Сімейна політика України – цілі та завдання” від 08.12.2015 № 854-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/854-19>. – Назва з екрана.
4. Соціальна педагогіка : словник-довідник / за заг. ред. Т. Ф. Алексєнко. – Вінниця : Планер, 2009. – 542 с.
5. *Шевчук П.* Соціальна політика : навчальний посібник / П. Шевчук. – Львів : Світ, 2003. – 400 с.